

August RAFANELL. **La il·lusió occitana.** Barcelona: *Quaderns Crema* (Assaig, 37, 2 vols.), 2006, 1.542 p., 58 €.

Als lectors d'aquest voluminós assaig els recomanaríem que comencessin per l'epíleg signat per l' o c c i t à

Robert Lafont. Creiem que és un text il·luminador per a l'enteniment de la història cultural de la Catalunya contemporània i, alhora, per a calibrar la importància del treball de l'autor de l'assaig, el professor August Rafanell. Perquè en *La il·lusió occitana*, no hi trobem només un fil transversal de la història cultural de la nostra tradició o, si es vol, un plantejament de filiacions o proximitats, sinó que es tracta d'un tema que s'ha volgut configurador i que ha tocat el moll de l'os de la representació del poble i de la cultura catalanes.

Rafanell centra l'anàlisi en les relacions catalanooccitanes contemporànies. En aquest període històric podem detectar l'asimetria entre Catalunya i Occitània. Mentre a França s'havia fet una revolució i es consolidava amb eficàcia una nació moderna, Espanya no es desempallegava de les rèmores d'un imperialisme tronat i d'un sistema polític i administratiu inoperant. Quanta raó té Lafont quan considera la Renaixença filla del sucre cubà, perquè en el nucli d'aquest il·lusió occitana es troba el marc polític, social i econòmic de l'Europa contemporània on l'imperialisme i el colonialisme són elements primordials d'aquesta era. L'estudi s'hauria de llegir en paral·lel al d'historiadors, per esmentar-ne un, el relativament recent tre-

ball d'Enric Ucelay da Cal (*El imperialismo catalán: Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*, Barcelona, 2003) el qual mostra allò que Edward W. Said va saber detectar: la necessitat d'una bastida cultural per a desplegar qualsevol imperialisme. La cultura com a font privilegiada d'identitat –sempre bel·ligerant– ha estat en el centre del debat en l'era imperialista. El mateix Said es lamentava, a *Culture and Imperialism* (1990), que no havien estat prou estudiades les interrelacions entre erudició (o literatura) i institucions nacionalistes. Pel que fa a la nostra cultura, l'assaig de Rafanell corregeix aquesta tendència.

En el concepte de *Weltliteratur* que s'havia anat construint des de la Il·lustració, hi va tenir un pes considerable l'Occitània mítica, pàtria de la lírica occidental, i el nacionalisme català ho va tenir present. L'occitanisme és un horitzó que es van marcar alguns sectors catalanistes, com també d'altres es van marcar l'iberisme. Rafanell fa, per exemple, el seguiment de l'occitanisme de Francesc Macià, el mateix personatge que va proclamar el 14 d'abril del 1931 l'Estat Català dins la confederació de repúbliques ibèriques. Tant un horitzó, la nació gran occitana, com l'altre, el peninsular ibèric, són estratègies (a voltes fins i tot complementàries) del nacionalisme català per eludir el marc espanyol. És evident que cal filar més prim per comprovar la consistència d'aquestes estratègies. Hauria de semblar requisit imprescindible, per a una formulació ideològica sòlida un iberisme fonamentat en un solvent lusitanisme o, en aquest cas, un occitanisme fonamentat en un coneixe-

ment, amb un mínim de validesa, dels territoris i les cultures de més enllà dels Pirineus. Rafanell mostra la contradicció aparent de com occitanistes reconeguts –seria el cas de Massó i Torrents– són precisament els més escèptics o decididament hostils davant d’una construcció nacional catalanooccitana.

La proximitat entre les llengües catalana i occitana és un fet que, com exposa aquest assaig, ha desplegat un munt de bibliografia i controvèrsies. A hores d’ara, quan la sospita se situa en el mateix concepte de llengua, sembla que seria útil començar a modificar l’utilatge. D’entrada, convindria assenyalar que mentre que el català s’ha caracteritzat al llarg dels segles per una relativa fragmentació dialectal, en el cas de l’occità podríem parlar d’un diàsisma, un concepte que s’empra en la descripció d’altres llengües romàniques. La noció de contigüïtat té un exemple flagrant entre el català i el llenguadocià, però si anem més enllà, el salt mortal és inevitable. Rafanell, amb diligència, va desgranant les polèmiques al voltant de la proximitat i/o identitat entre ambdues llengües. En aquest assaig, hi podem trobar una comparació d’estudis recents on es valoren, a partir de la noció d’intercomprensió, aquestes distàncies. Cal tenir present, però, que al començament del segle XXI es fa molt difícil cartografiar isoglosses que no ressegueixin de manera escrupolosa les fronteres polítiques i administratives dels dos Estats; un fet que, potser, Verdaguer no va trobar en les seves excursions pirenaïques, però que a hores d’ara comporta alguna cosa d’irreversible, de ruptura, respecte a l’ecosistema lingüístic d’antany, de suaus transicions d’una parla a l’altra. Amb tot, la relativització (per no dir, feblesa) del mateix concepte d’intercomprensió fa molt difícil la no interferèn-

cia ideològica. Tots podrem entendre sense gaire dificultat l’aragonès, però ni al pancatalanista més exacerbant no li passa pel cap de dir que és la mateixa llengua (tot i que, amb Aragó, Catalunya ha mantingut uns lligams històrics i culturals de primer ordre). Tanmateix, posar en dubte l’autonomia lingüística entre el català i l’occità sembla que encara ara pot ser dit amb tota impunitat i des de posicions ideològiques antagòniques. Hem llegit aquests darrers dies (perquè per higiene no la sintonitzem gaire) que la Brunete radiofònica, per desacreditar el català, va bramant que, a les universitats estrangeres, tothom sap que es tracta d’un dialecte del provençal. En una altra òrbita, l’occitanista i escriptor badaloní Manel Zabala, precisament en la ressenya d’aquest assaig, ha escrit: «Según mi entender, catalán medieval y occitano medieval sí son la misma cosa. Soy “persona amb un mínim d’instrucció i bona fe” pero de ahí no me bajo» (*La Vanguardia, Cultura/s* 14/III/2007). No dubtem de la bona fe ni de l’esforçada instrucció, però sí que hauria de baixar alguns graons per dedicar-se a la història literària medieval i contrastar una asseveració tan contundent com inopinada.

Lafont també remarca en l’epíleg que aquesta assimilació entre català i occità prové de la llengua dels trobadors. El petrarquisme va començar a idealitzar uns límits espaciotemporals i lingüístics, els quals, amb l’erudició barroca i il·lustrada, a més de ser desacreditats, van anant prenent més envergadura. Rafanell apunta Antoni de Bastero i la seva *Crusca provenzale* com un dels treballs que fonamenta, al començament del segle XVIII, aquesta assimilació. Més que no pas la tesi, fet i fet no gaire original, allò de rellevant en Bastero és la seva utilització política: aquesta construcció ideològica mar-

cadament culturalista serveix per denunciar, davant la *republica literaria*, la monarquia borbònica i el Decret de Nova Planta, instrument jurídic que posa en perill l'antiga llengua dels trobadors, *età d'oro* de la poesia europea. Potser trobem a faltar, en aquest voluminós assaig, el seguiment d'aquesta línia d'erudició provençalista catalana il·lustrada que va arribar fins al romanticisme. Els noms de Joaquim Pla o Joan Andrés, a qui Miquel Batllori va dedicar pàgines excel·lents, mostren també el desig de vincular (com ho havia fet l'humanista Giammaria Barbieri i continuat Tiraboschi al final del segle XVIII) la tradició trobadoresca en un hipotètic origen oriental. Aquesta font comuna medieval orientaltzada, tan escaient en un indret de *marca* com l'antiga Corona d'Aragó, serà represa i ampliada pel romanticisme europeu. És en aquesta línia on caldria subratllar que la pulsio occitana, en el sentit més psicoanalític del terme, té també uns contorns no exclusivament locals i no, per això, menys influents. Hi ha un occitanisme de caràcter transnacional (com passa amb el celtisme) en què els trobadors tornen a tenir un paper preponderant. Podem esmentar, per posar casos tan excèntrics com interessants, el sinistre membre de les SS, Otto Rahn, o la gairebé beatífica Simone Weil. Ara, temps de revifalles oculistes passades pel sedàs *New Age*, l'occitanisme marcadament esotèric (diguem-li càtar) té el terreny adobat.

Una data, amb justícia, queda ben palesa al llarg d'aquest assaig: 1934, l'any zero. Certament i a tenor d'allò que va desenvolupar Rafanell, el manifest signat pel més significatiu de la intel·lectualitat catalana del moment havia de representar la finalització de les mistificacions que havien marcat les relacions catalanooccitanes, el despertar del somni. Quan Catalunya i les

seves institucions polítiques havien d'assumir amb maduresa una representativitat exterior, s'havien d'aclarir els límits culturals i lingüístics amb Occitània. Malauradament, aquest nou context va quedar sotragat per la Guerra Civil a Espanya i la Segona Guerra Mundial a França, esdeveniments de conseqüències fatals tant per a una llengua com per a l'altra. El franquisme i el reduccionisme folklòric a què intentarà sotmetre el català farà revifar, a través de peculiars personatges, la vinculació de la nostra llengua amb l'occità. Rafanell ens descriu amb gran vivacitat el recorregut de mossèn Griera, figura que sense sotana ben poc o res no hauria significat en la universitat franquista i autor, recordem-ho, de l'abracadabrant teoria sobre l'origen romànic del basc i, alhora, impulsor del Congrés Internacional de Filologia Romànica celebrat a Barcelona el 1953, un esdeveniment que hauríem de situar entre els primers, si no el primer, de reconeixement acadèmic internacional a la universitat franquista.

Voldríem, per últim, assenyalar una característica que ens sembla ben notòria de l'assaig de Rafanell: l'estil. Al llarg d'aquestes més de mil pàgines, fruit d'un treball *multarum vigiliarum*, l'autor opta per desprendre's de qualsevol asèpsia academicista i desenvolupa un estil vivaç en el qual no defuig el subjectivisme, la recreació gairebé literària de contextos i personatges, fet que estructura narrativament tot l'assaig. És una opció de risc, però que Rafanell acaba superant amb èxit pel seu ofici literari i en benefici del lector que s'ha d'enfrontar amb una obra tan rotunda. La història de la cultura catalana contemporània ha guanyat una gran obra de referència.

Jordi Cerdà Subirachs

Universitat Autònoma de Barcelona